

Justitieombudsmannen
Cecilia Renfors

Inspektion av Åklagarmyndigheten, Södertörns åklagarkammare i Stockholm, den 3 och 5 december 2013

Deltagare från JO

Närvarande från Riksdagens ombudsmän: justitieombudsmannen Cecilia Renfors, byråchefen Per Lagerud, föredragandena Peter Lidman, Daniel Samnerud och Maria Ulfsdotter Klang samt sekreteraren Daniel Andersson.

Inspektionens genomförande

Inspektionen genomfördes i åklagarkammarens lokaler på Björnkullavägen 7 i Huddinge.

Inspektionen inleddes med att chefsåklagaren Stefan Bergman redogjorde för kammarens organisation och arbetssätt. Han uppgav bl.a. att kammarens upptagningsområde sträcker sig till Södertälje, Nykvarn och Nynäshamn i söder respektive Huddinge och Botkyrka i norr. Kammaren handlägger cirka 10 000 ärenden per år och har cirka 35 åklagare. De är indelade i grupper med olika specialområden, bl.a. relationsbrott, ungdomsbrott och grova brott.

Efter det inledande mötet granskades akter.

Inspektionen avslutades med ett möte med vice chefsåklagarna Elisabet Bergström och Anders Hirsch vid vilket justitieombudsmannen Cecilia Renfors sammanfattade vad som hade kommit fram.

Aktgranskning

Vid inspektionen granskades cirka 100 akter. Av dessa avsåg huvuddelen dels ungdomsärenden (den misstänkte under 18 år) där utredningen hade varit åklagarledd, dels ärenden där häktning hade förekommit. I samtliga ärenden hade åtal väckts. Resterande del avsåg ärenden där kontaktförbud hade utfärdats.

Ungdomsärenden

I ungdomsärendena granskades framför allt frågor om handläggningstid, underrättelser till vårdnadshavare och socialnämnd samt tillgång till försvarare (4–7 och 24 §§ lagen [1964:167] med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare, LUL).

Handläggningstiden

I knappt hälften av ärendena hade sexveckorsfristen i 4 § LUL överskridits. I de flesta fall rörde det sig om två till tre månader, men det förekom tider upp till sex månader.

I ett antal ärenden hade det gått lång tid från det att en person blivit utpekad/skäligen misstänkt till dess att han eller hon underrättades om brottsmisstanken enligt 23 kap. 18 § första stycket rättegångsbalken (misstankedelgivning). Den misstänkte hade i de flesta fall pekats ut redan i anmälan och det hade i samband därmed vidtagits en del utredningsåtgärder, såsom förhör med målsäganden och vittnen, men därefter hade det dröjt en ansevärd tid innan den misstänkte delgetts. I ett par ärenden dröjde det runt åtta månader innan misstanken delgavs och i ett ärende dröjde det nästan tolv månader. Detta hade medfört att den totala handläggningstiden blivit lång, även om tidsfristen i 4 § LUL i och för sig i princip hade hållits.

Det kunde konstateras att åklagarna i de flesta ärenden hade arbetat aktivt med att driva förundersökningen framåt genom direktiv och påminnelser till polisen.

Tillgång till försvarare

I nästan samtliga ärenden hade den misstänkte biträtts av försvarare redan tidigt i processen. I några fall hade det dock hållits relativt ingående förhör i mer komplicerade utredningar utan närvaro av försvarare (se vidare under ärenden med häktning).

Dokumentation

I huvuddelen av ärendena hade vårdnadshavarens närvaro vid förhör dokumenterats. Det saknades dock i många fall dokumentation avseende kallelser och underrättelser till vårdnadshavare och socialnämnd.

Ärenden med häktning

I ärendena där häktning hade förekommit granskades framför allt den enskildes tillgång till försvarare och om underrättelser hade skett till närstående om frihetsberövandet (24 kap. 21 a § rättegångsbalken) samt dokumentation av dessa åtgärder.

Tillgång till försvarare

I huvuddelen av ärendena framgick att den misstänkte vid förhör hade underrättats om sin rätt att under förundersökningen biträdas av försvarare och möjligheten att få en offentlig försvarare förordnad för sig (12 § förundersökningskungörelsen [1947:948]). I ett stort antal av dessa ärenden hade det angetts att den misstänkte önskade försvarare under förundersökningen, men dennes inställning till att låta sig höras utan försvarare närvarande framgick inte. Det framgick inte heller i något ärende om förhørsledaren hade lyft försvararfrågan till förundersökningsledaren innan förhöret hölls.

I ett antal ärenden, rörande bl.a. rån, grov stöld och grov kvinnofridskränkning, hade den misstänkte inte haft tillgång till försvarare vid förhör som varit relativt ingående. I ett ärende som rörde mord hölls ett grundligt första förhör med den misstänkte, som förnekade brott, utan att försvarare var närvarande. Det framgick inte något annat än att den misstänkte hade namgett en advokat som han önskade få förordnad som försvarare.

Dokumentation

Det kunde konstateras att det inte i något ärende framgick om underrättelse hade skett till närstående om frihetsberövandet. Det har därför inte gått att dra några slutsatser om hur den frågan hanteras. Det kunde även konstateras att det i ett par ärenden inte hade angetts i protokollet att en försvarare var närvarande, samtidigt som det av förhörsutskriften framgick att så var fallet.

Kontaktförbud

I ärendena om kontaktförbud granskades framförallt frågor om handläggningstid och kommunikering (6 a och 11 §§ lagen [1988:688] om kontaktförbud) och även i viss mån bedömningarna i sak.

Handläggningstiderna hade i de flesta ärenden varit mellan en och två veckor. I vissa fall var den betydligt längre, men det hade då funnits särskilda omständigheter, såsom t.ex. delgivningsproblem. Det kunde även konstateras att åklagarna generellt sett ger utförliga direktiv till polisen och är tydliga med att handläggningstiden inte bör överstiga en vecka.

I samtliga ärenden hade kommunikering skett före beslut. Det fanns dock svårigheter att av dokumentationen utläsa vilken utredning som kommunicerats och även brister i dokumentationen av de förhör som hållits.

I de flesta ärenden var utformningen av besluten om kontaktförbud standardiserade och det framgick inte tydligt av motiveringen att det hade gjorts en individuell prövning. I vissa fall kunde det även ifrågasättas om det funnits tillräckliga skäl för att utfärda kontaktförbud. Detta var särskilt påtagligt i de ärenden där den enskilde inte hade invänt mot att kontaktförbud utfärdades.

Sammanfattande bedömning

Inspektionen hade som framgått stickprovskaraktär. Genomgången var inte tillräckligt omfattande för att kunna läggas till grund för mer generella slutsatser. Jag kan dock konstatera att det som framkommit inte tyder på annat än att verksamheten fungerar väl. Jag vill dock framföra följande synpunkter.

Handläggningstiden i ungdomsärenden

Som framgått hade tidsfristen i 4 § LUL överskridits i flera ärenden. Bestämmelsen ger utrymme för att i undantagsfall överskrida den föreskrivna sexveckorsfristen. Detta får dock ske endast om det är absolut nödvändigt, t.ex. i ärenden med en mycket omfattande brottsutredning med många misstänkta och ett stort antal brott.

Ett annat skäl kan vara att det är nödvändig att genomföra tekniska undersökningar som tar lång tid. I flertalet av de granskade ärendena har det inte framkommit att det funnits sådana omständigheter som krävs för att tidsfristen ska få överskridas.

I vissa ärenden hade tidsfristen i och för sig i princip hållits men handläggningstiden hade ändå varit alltför lång, dvs. det generella skyndsamhetskravet i 4 § LUL hade inte iakttagits. Jag vill i detta sammanhang understryka att formell delgivning av brottsmisstanke inte får skjutas upp i syfte att fördröja att tidsfristen enligt 4 § LUL börjar löpa.

Även om det i flertalet ärenden var polisens underlåtenhet att vidta utredningsåtgärder som föranlett de utdragna handläggningstiderna är det åklagaren, såsom förundersökningsledare, som är ansvarig för att tidsfristen hålls och att handläggningstiden inte blir för lång.

Tillgång till försvarare

En brottsmisstänkts rätt till försvarare vid förhör är en central rättssäkerhetsfråga. Som framgått har det på grund av brister i dokumentationen i flera ärenden inte kunnat fastställas hur den misstänkte ställt sig till att förhör hållits utan närvaro av försvarare, eller hur frågan hade hanterats. Det kan dock konstateras att det i ett antal ärenden hade hållits relativt omfattande förhör avseende brott med höga straffvärden utan att den misstänkte hade tillgång till försvarare. Detta gällde även ett par ungdomsärenden. Oavsett den misstänktes inställning till brottsmisstankarna och till att hålla förhöret utan försvarare närvarande kan ett sådant förfarande äventyra den misstänktes rättssäkerhetsintressen. Att förhör genomförs utan försvarare kan också påverka förhörens bevisvärde, liksom förfarandets förenlighet med kravet på rättvis rättegång enligt Europakonventionen.

JO har i tidigare beslut angett att förundersökningsledaren ska göra en egen bedömning av behovet av försvarare oavsett vilken inställning den misstänkte har. (Se bl.a. JO 2011/12 s. 77, dnr 5493-2008, och JO 2013/14 s. 133, dnr 3577-2011.)

Dokumentation

Som framgått har det konstaterats vissa brister avseende dokumentation. Det gäller bl.a. frågan om underrättelse om frihetsberövandet har skett till närstående. Av 21 § förundersökningskungörelsen följer att uppgift om att anhörig eller annan närstående har underrättats eller att en sådan underrättelse inte har skett ska antecknas i förundersökningsprotokollet. Kammaren har uppgett att man inte tidigare har reflekterat över denna fråga. Man har förutsatt att polisen har skött underrättelsen. Det finns därför anledning att erinra om att även om det i praktiken är polisen som ombesörjer rutinåtgärder har åklagaren, i egenskap av förundersökningsledare, det övergripande ansvaret för att dessa utförs och dokumenteras på ett korrekt sätt. Jag vill även utifrån bl.a. kontrollsynpunkt understryka vikten av dokumentation.

När det gäller dokumentation avseende underrättelse till närstående kan det konstateras att det i mallen för förundersökningsprotokoll inte finns något förtryckt

utrymme för en sådan anteckning. Detta kan vara en av förklaringarna till bristen på dokumentation. Detta protokoll skickas därför till Rikspolisstyrelsen för kännedom.

Kontaktförbud

När det gäller ärenden om kontaktförbud har de skäl som återgetts i besluten enligt min mening i många fall inte varit tillräckligt individualiserade. Det bör också understrykas att även om en person medger ett kontaktförbud ska det inte utfärdas slentrianmässigt utan det ska naturligtvis föregås av en noggrann prövning. Ett kontaktförbud är en relativt ingripande åtgärd som dessutom t.ex. framgår av belastningsregistret. Det är därför angeläget att sådana beslut är väl underbyggda och motiverade.

Initiativ

Vid inspektionen granskades även ärende AM-101542-09. Jag beslutade att utreda handläggningstiden m.m. i ett särskilt ärende (JO:s dnr 6710-2013).

Inspektionsärendet avslutas.

Cecilia Renfors

Maria Ulfsdotter Klang